

Gondolatkísérletek naplógyűjteménye

**Grendel Lajos: Naplók könyve, a kötetet összeállította, szerkesztette,
a szöveget gondozta és az utószót írta Tóth László**

Budapest: MMA Kiadó, 2024, 392 o.

Grendel Lajos prózaírói munkássága, különösen *Éleslövészet* című regénye már megjelenését követően kanonizálódott nem csupán a (cseh)szlovákiai, de az összmagyar irodalomban is. Máról visszatekintve látszik, hogy prózája mennyire jól illeszkedett az akkoriban formálódó, úgynevezett posztmodern irodalomba. Poétikájának későbbi változásai, kísérletezései pedig az irodalmi kánonban elfoglalt helyét tekintve újraértelmezésre, de legalábbis további kiegészítésekre ösztönözték az értelmezőket. A Magyar Művészeti Akadémia kiadója arra vállalkozott, hogy Elek Tibor – az életmű tekintetében kétségtelenül új hangsúlyokat elhelyező – kismonográfiájának (*Grendel Lajos*, 2018) megjelenése után életműsorozatot indítson, amelyben helyet kaphatnak Grendel mindezidáig kevésbé ismert szövegei, illetve kötetben meg nem jelent vagy eddig nem publikált írásai is.

A sorozat nyitányaként Grendel Lajos novelláit, elbeszéléseit, kisebb szépprózai jellegű műveit gyűjtötték egybe egy vaskos kötetben (*Összegyűjtött elbeszélések*, 2023). A második könyv, jelen recenzió tárgya, a *Naplók könyve* 2024-ben jelent meg. De azóta már napvilágot látott a folytatás is, az interjúkat tartalmazó *Vallomások könyve* (2025).

A *Naplók könyve* szembetűnő sajátossága, hogy az író valamennyi *naplószerű* írását, feljegyzését igyekszik közreadni. A kiadvány szerkesztője, összeállítója, Tóth László igen alapos utószavában részletezi a legfontosabb válogatási alapelveket, szempontokat. Innen megtudhatjuk, hogy bár mindig érdekelték Grendelt az irodalmon túl a közélet gondjai, csak a rendszerváltás éveiben (1989/1990) kezdett írni rendszeresen naplót, és tulajdonképpen egészen 2018-ban bekövetkezett haláláig születtek írói műhelyében e meglehetősen tág műfaji kerethez illeszkedő hosszabb-rövidebb írásai, töredékes feljegyzései. Ilyen szempontból a *Naplók könyve* tudatosan kezeli lazán a műfaji határokat. A szerkesztő hangsúlyozza, hogy

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica 2026/1: 171–173.

a publikálás során konkrétan naplóként megjelölt szövegek mellett ez a kiadvány többek közt lírai jegyzetet, satirikus hangvételű karcolatot, glosszát, tárcát, paródiát, kiselbeszélést, közéleti-politikai elemzést, pamfletet, kinyilatkoztatást, hitvallást, írói-irodalmi reflexiót, műértelmezést, filozófiai elmélkedést, olvasmányélményből születő beszámolót, ismertetést, továbbá zenei albumlistát is tartalmaz. Ez a műfaji sokszínűség pedig rendkívül izgalmassá teszi a megfogalmazott gondolat kísértések többségét. Arról nem is szólva, hogy teljesen egybevág azzal a szabadságeszménnyel, amely alapján Grendel maga is gondolkodott a naplóról: „A naplóírás végül is személyes műfaj. Naplójában a szerző még az anyagcseréjéről is említést tehet, ez a műfaj annyira személyes. Kibeszélheti titkait. (...) Csaponghat. Lehet magasröptű és banális egyszerre. Siránkozhat, panaszkodhat, káromkodhat – naplóban minden megengedhető, senki sem veheti zokon tőle, hogy fölöslegesen jár a szája” (81. o.). Úgy gondolom, bár szerzőként teljesen igaza van Grendelnek, azért egy másik megközelítésben azt mondanám, hogy a kötetben az ily módon értett személyesség mellett azért az olvasó mégiscsak ezen túlmutató, maradandóbb megállapításokat, önreflexiókat, írói műhelytitkokat keres egy efféle gyűjteményben. Hiszen könnyen érvelhetünk amellett, hogy bármennyire is érdekes egy személyes hangoltságú naplókötet, az önértékén túl az értelmező mégiscsak az író értékrendszerét, gondolkodásmódjának alakulását, műhelytitkait és – mintegy tágabb kontextusként – korát, környezetének változásait, vagy (Grendel sajátos pozíciójára tekintettel) a kisebbségi létezés mindenkori kihívásait szeretné jobban megismerni és megérteni. A naplógyűjteményt végigolvasva pedig nem is kell hiányérzettől tartani ebben a tekintetben.

A *Rosszkedvem naplója I. (1989–1995)* című fejezetben olvashatjuk mintegy önreflexióként: „Egész életemben kisebbségi magyar voltam. Ezt megmagyarázni nem lehet, csak átélni. Tudok – tudunk – valamit, amit a budapesti vagy a nyugati magyar nem tudhat, a kolozsvári vagy az újvidéki sokkal inkább” (89. o.). A naplójegyzetekből pedig kiolvasható valamiféle általános, az író kedvelt kifejezésével élve abszurdisztáni kisebbségi magyar létérzés és szemléletmód. Újra és újra előkerülnek a naplójegyzetekben a szlovák-magyar együttélés égető gondjai, ahogyan a szélsőségek felerősödése is a politikában a rendszerváltás után. Ami folyamatosan jelen van még a lapokon, az a tiltakozás a jogkorlátozó szlovák nyelvtörvények ellen. Egy szöveghelyen például keserűen megjegyzi Grendel: „A nyelvtörvénnyel mégsem az a legfőbb bajom, hogy rossz, hanem az, hogy semmi szükség nem volt rá. Inkább lett volna szükség egy olyan törvényre, amely a kisebbségek nyelvét – és kultúráját – védi” (29. o.). Az anyanyelvi oktatással kapcsolatos szlovákiai dilemmák pedig jól ismertek a kárpátaljai olvasók számára is: „Hogy milyen oktatási nyelv mellett döntenek a szülők, az mindenkinek legszemélyesebb magánügye. Ebbe senkinek sincs joga beleszólni, se a »nemzet«,

se valami másnak a nevében. Ezt annak ellenére mondom, hogy én is, a feleségem is, a gyerekeim is magyar iskolákba jártunk, s egyikünk sem bánta meg. Szlovákiai magyar iskolákban a diák megtanulhat szlovákul, és megismerheti a szlovák irodalom és műveltség alapjait. Fordítva ez nem lehetséges” (122. o.).

Számomra a naplógyűjteményből kiemelkednek azok a részek, amelyek a szerző irodalomtörténeti szemléletét, érzékenységet és kiigazítási vágyát közvetítik. Kifejezetten izgalmas szembesülni azokkal a gondolkísérletekkel, amelyek alighanem itt vetődnek fel először, majd koherensebb, átgondoltabb változatban *A modern magyar irodalom története* (1. kiadás: 2010, 2. bővített kiadás: 2019) című könyvében olvashatók. De az irodalomelméleti, esztétikai okfejtések is figyelmet érdemelnek. Hogy csak egyetlen ilyen emeljek ki: Grendel több naplójegyzetében amellet érvel, hogy a feloldhatatlan önellentmondás, a paradoxon a jó irodalmi mű lényegéhez tartozik. A naplótöredékek egyikében pedig felfigyelhetünk rá, hogy ennek a gondolatnak az alapja Hegel filozófiájához köthető. Az ehhez hasonló kapcsolódási pontok pedig filozófiailag is mélységet adnak bizonyos gondolkísérleteknek.

Úgy gondolom, a *Naplók könyve* segít Grendel Lajos szemléletének, gondolkodás- és írásmódjának mélyebb megértésében. A korábban nem publikált írások, töredékek közlése révén pedig olyan összefüggések, kapcsolódási pontok, értékrendbeli elmozdulások tárhatók fel, amelyek tovább árnyalhatják mindazt, amit erről az életműről olvasóként érzékelhettünk immár irodalomtörténeti távlatból.

Csordás László

Csordás László, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológia Tanszék, docens. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

Чордаш Василь, доктор філософії. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

László Csordás, PhD. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian University, Department of Philology, associate professor. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.